

La Tempête (Théâtre des Bouffes du Nord) Foto G. Abegg

van vormen en beelden een ogenblik het zwijgen bewaren of transparanter, meer doordringbaar worden. Dan kan er iets verschijnen dat van een onge-
meen hoge kwaliteit is en waarvoor geen naam bestaat.

Neem nu die tragische ramp die godsdienst heet : van zodra je poogt een zo eenvoudig woord als 'God' te analyseren, loopt alles verkeerd omdat er direct discussie ontstaat : "Wie is God ?", "Wat verstaat u onder God ?", "Geloof u in God ?" De enige diepe wijsheid is die van het Islam-esoterisme dat stelt dat er aan God negen-
gentig namen kunnen worden gegeven, maar dat niemand zijn ware naam kan kennen.

Naïevelingen vinden dat wellicht leuk, maar het betekent beslist niet dat iemand die ware naam bewaart in een geheim koffertje. Niemand kan die naam kennen omdat wij, eenvoudigweg, over geen enkele referentie beschikken.

Ik ben dan ook even onhandig geweest als alle anderen, want ik heb geprobeerd iets een naam te geven door het "het onzichtbare" te noemen. Nog eens : het onzichtbare wordt vernietigd

van zodra het als onzichtbaar wordt bestempeld. En dan heb ik het over iets dat uit ervaring kan worden nagegaan of begrepen en dat, wanneer het zich voordoet in een schouwburg, door het publiek - middels stilte of applaus - zonder meer wordt aanvaard.

U vraagt dus van uw publiek dat het dat onzichtbare waarneemt in plaats van begrijpt. Net zoals u, als regisseur, veeleer intuïtief dan vanuit een concept te werk gaat : dat neigt naar mystiek.

Wat echt mystiek is en ons raakt, wordt bedreigd van zodra je het "mystiek" noemt.

Drie maal storm

Waarom opnieuw The Tempest, nadat u dat stuk reeds hebt geregisseerd in 1957 en 1963 en nadat u er, in 1968, oefeningen hebt mee gedaan ?

The Tempest boeit me omdat ik eigenlijk niet graag hetzelfde stuk opnieuw doe. Dat is mij twee, drie keer overkomen en het is mij altijd tegengevallen. Soms heb ik echter, zonder ij-

delheid, het gevoel dat alles juist zit. Zo ongeveer als een kok die constateert dat zijn omelet gelukt is. Als je zo een stuk bereidt en alles zijn juiste vorm vindt, dan kan je het niet overdoen. Soms is het ook zo dat een encenering van iemand anders mij belet hetzelfde stuk te regisseren. Zo heb ik, bijvoorbeeld, dertig jaar geleden *De drie zusters* gezien in het russisch. Het was prachtig en het heeft mij alle middelen ontnomen om hetzelfde te doen.

The Tempest daarentegen, is mij volledig ontsnapt. Ik heb er twee en een halve versie van opgezet. De eerste keer heb ik gemerkt dat het niet goed was, dat het stuk mij uit handen gleed en een samenraapsel werd van goede en slechte dingen die nooit uitgroeiden tot een geheel : een soort omelet die best te eten viel, maar waarvan je wist dat hij niet was wat hij had moeten zijn. De tweede keer deed ik het stuk in Stratford, op het ogenblik dat er werd geëxperimenteerd met twee regisseurs. Ik heb dus samengewerkt met iemand anders en het experiment heeft niets opgeleverd omdat wij veel te beleefd waren : het tegenovergestelde van een conflict, maar even erg. Wij